

Monoton DØDSVARIASJONAR

Av Elisabeth Leinslie

Dødsvariasjonar

Av: Jon Fosse

Regi: Jon Tombre

Med: Gretelill Tangen, Ole A. Simensen, Grethe Mo, Anders Dale, John F. Brungot, Glenn André Kaada

Rogaland Teater

Døden, er ett (av flere) gjennomgangstema i Jon Fosses dramatik. Et av stykkene som tar for seg døden på en forholdsvis konkret måte, er *Dødsvariasjonar*. Som ble uroppført på Nationaltheatret i 2001. Enakteren gir oss et sjeldent møte med den døden som vi kanskje sliter mest med å snakke om – nemlig selvmordet. I denne poetiske teksten, blir vi vitne til en prosess som ingen klarer å stanse. Vi møter en datter, en mor og en far. Alle tre er ensomme sjeler som ikke makter å leve sammen.

Tømt for erkjennelse

Gjennom et vev av viktige episoder fra fortid og nåtid, gjør Fosse oss kjent med disse tre personene. Datteren tar selvmord, mens hun ennå er ung – etter at hun i flere år har flørtet med døden. Foreldrene, særlig moren, merket tidlig hennes dødsdrifter – og stykket tar for seg både foreldrenes bekymringer for datteren og sorgen etter selvmordet.

Noe av det mest slående med Fosses dramatik, også *Dødsvariasjonar*, er det simultane tidsperspektivet. Gjennom en finurlig blanding av fortid og nåtid skaper han en retrospektiv prosaisk historiestruktur som bryter med dramatiske retrospektive konvensjoner (som vi bl.a. kjenner godt fra Ibsens dramatik). Dette viser seg blant annet i begynnelsen, da får vi vite at datteren har tatt selvmord, samtidig oppstår hun på slutten fra de døde og angrer sitt eget selvmord. Det er altså ikke spenningen ved om hun tar selvmord eller ikke som er Fosses anliggende. Spenningen ligger i historiens gang, og hvilke konsekvenser fortidige hendelser får for nåtiden. Samtidig er det litterært prosaiske ett opplagt poeng i seg selv.

Det er ikke slik at hendelsene og lidelsene i disse menneskenes liv fører til noen form for erkjennelse. Snarere fortsetter Fosses karakterer sin endeløse runddans i emosjonelle tilstander. Fosses mangel på erkjennelsesintensjoner gir teksten karakter av å være et poetisk bilde, hvor datterens samtidige begjær etter mening og tap av mening blir stående igjen som en allegori. Muligens en allegori på barnets eksistensielle vilkår.

Kommunikasjonsfravær

I januar hadde Rogaland Teater premiere på sin iscenesatte versjon av Fosses *Dødsvariasjonar*. Jon Tombre stod for regien, og han hadde valgt å skifte kjønn på datteren. Hun var blitt Han, mens Vennen fremdeles var en mann. Vennen er rollen som representerer døden og hvor barnet plasserer sitt begjær etter trygghet og kjærlighet, og dermed dreide forestillingen på Rogaland Teater seg også om homoseksualitet. Unge homoseksuelle menn har lenge vært overrepresentert på selvmordsstatistikker – så man kan trygt si at dette er en aktuell tolkning.

Mer enn selvmordet og homoseksualitet, var det kommunikasjonen mellom personene som berørte meg i forestillingen på Rogaland Teater. *Dødsvariasjonar* speiler nemlig også grunnleggende kommunikasjonssvikt – et tema vi finner igjen i mye av Fosses dramatik. Moren, Faren og Sønnen klarer ikke å snakke sammen – det meste forblir usagt. Pausene, stillheten og gjentakelsene av tilsynelatende meningsløse småord, dominerer dialogene i den grad at personene virker totalt ubehjelpelige. Foreldrene er verken til stede for hverandre eller barnet. Samtidig oppløses stabiliteten i deres liv gjennom skilsmisse, flytting og en stadig økende avstand mellom personene emosjonelt sett. Døden, konkretisert gjennom Vennen, er den eneste stabile nærværsfaktoren i disse menneskenes liv. Konsekvensen blir at Sønnen knytter seg sterkere til døden enn noe levende vesen. Utfallet blir, som kjent, fatalt.

Det er ikke bare den språklige kommunikasjonen som stopper opp i *Dødsvariasjonar*. Det meste forblir også ugjort. For det er snakk om handlingslammede mennesker. Disse personene klarer verken å gi hverandre en skikkelig klem, eller et ømt stryk over hånden. Dialogene og det fysiske samspillet hakker uten å bevege seg fremover. Denne konstante stotringen gnager på nervene. Og jeg kjenner at en avmaktsfølelse blander seg med irritasjon over disse hjelpeløse personene. Jeg kjenner følelsen igjen – den minner meg om de fleste teateropplevelsene jeg har hatt med Fosses stykker.

Barnet som offer

Jeg vil ikke si at forestillingen som helhet klarte og hankses med Fosses rytmiske språk, verken i arrangementet, replikkføringer eller lydmessig. Her var mange gode øyeblikk, men regigrepene var såpass enkle og verken spesielt subtile eller ekspressive, at de tilførte teksten svært lite. Jeg er usikker på hvor årsaken ligger, men det kunne virke som om regien krevde et mer fintfølelse ensemble rytmisk sett, både tekstlig og kroppslig. Hvorfor ensemblet på Rogaland Teater ikke maktet denne regien, kan selvsagt ha mange bakenforliggende årsaker – som kan ligge så vel hos regissøren som skuespillerne. Jeg skal ikke spekulere videre i dette, men aspektet punkterte min teateropplevelse betraktelig.

Selv om Fosses tekst ikke fordeler skyld, opplever jeg at forestillingen tolker Sønnen som det største offeret. Barnet som offeret for de voksnes lammelse og fravær. Foreldrenes maktesløshet og målløshet provoserte meg. Jeg fikk lyst til å reise meg og rope, ”Nå må dere slutte – forstår dere ikke at dere er i ferd med å ofre den gutten dere nå savner så veldig. Vis litt handlingens mot.” Men i likhet med de fleste norske teatertilskuere er jeg bundet av konvensjoner som vanskeliggjør en sånn spontan reaksjon, derfor ble jeg sittende og buldre innvendig i stedet.